

96. ЦДІАЛ, ф. 179, оп. 3, спр. 1012, 8 арк.
97. Gdy Niemcy się pokłoca. Dr Zöckler przyznaje się do progitlerowskich sympatij // Wiek Nowy. – Lwow. – 1939. – 5 lipca. – S. 3.
98. ЦДІАЛ України, ф. 179, оп. 3, спр. 1012, 8 арк.
99. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1564, 187 арк.
100. ДАІФО, ф. 68, оп. 2, спр. 416, 130 арк.
101. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 2115, 76 арк.
102. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1431, 243 арк.
103. Ліллі Цеклер. Бог чує молитву. Життя Теодора Цеклера розказане Ліллі Цеклер : спогади ; пер. з нім. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. – 168 с.
104. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 415, 386 арк.
105. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 1002, 11 арк.

Лидия Федык

Немецкие этноконфессиональные общности Галиции на фоне этнополитики Польши (1919-1939 гг.)

Анализируются условия обитания немецких конфессиональных общностей Галиции. Рассматриваются основные направления их деятельности для сохранения национальной самобытности и место конфессионального фактора в этом процессе.

Ключевые слова: Галиция, этноконфессиональная группа, национальная идентичность, немцы-католики, немцы-протестанты, священник.

Lidia Fedyk

The German ethnic-confessional associations of Galicia on a background ethnopolitics Poland (1919-1939)

The terms of dwelling of the German confessional associations of Galicia are analysed. The basic directions of their activity for saving of national originality and place of confessional factor are examined in this process.

Key words: Galicia, ethnic-confessional group, national identity, Germans Catholics, Germans Protestants, priest.

УДК: 615.89: 39 (477.44) «19»

Ігор Гуменюк (м. Вінниця)

Народна медицина як популярний спосіб лікування серед жителів села Вівсяники Козятинського району Вінницької області (в першій половині ХХ століття)

У статті на основі розповідей очевидців (усної історії), зібраних автором, архівних матеріалів та декількох апробацій, висвітлюється актуальність використання знань з народної медицини, наводяться приклади лікування різноманітних хвороб, які побутували в селянському середовищі (зокрема, в селі Вівсяники Козятинського району Вінницької області) та частково розкривається історія впровадження стаціонарного медичного обслуговування в післявоєнний період (за допомогою матеріалів, які зберігаються в фондах Державного архіву Вінницької області).

Ключові слова: народні знання, медицина, лікування, діагноз, рецепт, смертність.

Для написання даної статті автор користувався наступною джерельною базою: були використані польові дослідження (тобто, зібрані автором свідчення старожилів і очевидців), які дозволили навести багато випадків лікування способами народної медицини та розкрити необхідні для цього інгредієнти [9-13]. Вагомий пласт інформації був задіяний з фондів Державного архіву Вінницької області, завдяки якій вдалося опублікувати та дослідити статистичні дані по смертності селян села

Вівсяники (в 1910-1919 роках) та частково простежити розвиток запровадження стаціонарного медичного обслуговування на базі ФАПУ [3-8]. Також автором було використано декілька апробацій, що містять в собі інформацію, яка висвітлює певні аспекти історичних подій (в контексті хронології даної праці).

Однією з найцікавіших ділянок народних знань є народна медицина, під якою розуміють комплекс рецептів і прийомів лікування, що склався в пев-

ному регіоні і передається від покоління до покоління. Першовитоки традиційної народної медицини українців, як і інших народів, губляться в сивій давнині. Потреби фізичного виживання людини, різноманітні хвороби, що виникали в процесі господарсько-виробничої діяльності та внаслідок несприятливих кліматичних умов, спонукали людину шукати порятунку серед оточуючої природи, виробляти певні навички самолікування, залучаючи місцеві можливості і засоби. Багато набутків народної медицини забулося і загубилося у віках, проте чимало раціональних медичних знань і навичок закріплювалися усно.

Упродовж цілих століть традиційна народна медицина в Україні вважалася основним видом лікування в середовищі народних мас, оскільки професійна медична допомога почала доходити до українського села лише з другої половини XIX століття. Хоча вже з середини XVIII століття впроваджувалася так звана «приказна медицина», однак ці малочисельні і погано оснащені медичні заклади не могли суттєво поліпшити стан медичного обслуговування населення. Земська медична мережа, яка почала діяти в селах Лівобережної України з другої половини XIX століття, також не могла забезпечити належної медичної допомоги населенню, через свою малочисельність і слабкість.

Села Правобережної України були ще в гіршому положенні, адже земська медицина прийшла сюди тільки в 1911 році із запровадженням «повних» земств.

Постійна потреба в лікувальних засобах і відсутність необхідної кваліфікованої допомоги примушували населення шукати порятунку доступними засобами, складати і розвивати, передаючи від покоління до покоління побутові медичні знання.

У селянській громаді с. Вівсяники, як і в інших регіонах України, люди вірили, що причиною захворювань вважалися певні одухотворені природо – атмосферні явища такі, як грім, блискавка, вітер та місяць. Для того, щоб уберегтись від шкідливого впливу грому, вірили, що потрібно було ховатись або ж накриватись пуховими подушками (виготовленими з гусячого пуху), тому що пух відводив грім [12].

Вірили також, що від вітру і нечистої сили, а також в певних поганих місцях виникав пристріт. Під такою своєрідною назвою розуміють комплекс захворювань, що мав різні симптоми. Найчастіше серед них ломота в тілі, кольки, дитячі конвульсії та загальна слабкість. У селі поганим місцем, де виникав пристріт вважалась дорога

через старе кладовище (саме кладовище до нашого часу не збереглося, проте на його місці розташований музей історії села та алея слави воїнів, загиблих в період Великої Вітчизняної війни). Щобвилікувати людину чи дитину від даної хвороби, брали полотняні штани, мочили їх та протягували кілька разів по тілу хворої людини [9].

Вірили також, що певний вплив на здоров'я людини справляє і місяць. Широко побутувало уявлення про негативний вплив місячного світла на сплячу дитину. Тому люди в кімнаті, де спало немовля, ретельно завішували вікна. Також народна традиція з певними фазами місяця пов'язувала реалізацію приписів народної медицини (замовляння зубів, бородавок та шкірних захворювань). Проте, в багатьох випадках, зуби замовляли, зважаючи на нагальну необхідність, а не на фази місяця. Замовляння могла вчити людина, котра знала його та котра була старша від свого учня. Ні в якому разі не можна було вчити людину, якщо вона була родичем [11].

Також в селі широко користувалися замовлянням снів. Відповідну дію проводили з четверга на п'ятницю і супроводжували такими словами:

П'ятінко – матінко,
Якщо добре, то дай мені,
Якщо зле, то забори від мене.

Слід зауважити, що текст замовляння поданий частково, це зумовлено втратою правильного змісту замовляння.

Використовуючи вищенаведену частину тексту люди замовляли хороші події на наступний день. Наприклад, якщо людині потрібно було робити якусь відповідальну роботу, мати справу з грошима чи йти на базар. Якщо снилось щось хороше (щось давали увісні чи щось знаходив), то сміливо можна було виконувати задумане, якщо ж навпаки снилось щось недобре, то краще було не робити запланованого, якщо це було можливо [13].

Серед місцевого населення повсюдного поширення набуло уявлення про можливість наслати хворобу різними магічними діями, а саме «підлити», «підкинути» чи «закласти» (випадки відомі і в теперішній час). Щоб наслати на людину хворобу, заздрісники чи чаклуни могли підкинути їй речі з хворої людини, також закопати бовтуна (яйце, з якого не вилупилось гусеня), котре найчастіше закопували на городі, чи під порогом хати під час її будівництва. Найчастіше закопували гусячого бовтуна. Людині, котра знаходила таке яйце, потрібно було якимось предметом вкинути його в вогонь. Також для надси-

лання лиха та нещастя могли підкинути вузлик з землею, котру брали на кладовищі.

Традиційно-побутова медицина українців створила широку номенклатуру назв захворювань. Відсутність належних анатомо-фізіологічних знань і переважно ірраціональні уявлення про етіологію багатьох захворювань зумовили характерну не лише для побутової медицини українців, а й інших народів особливість – визначати хвороби за симптомами, тобто специфічними проявами. Це позначилося на народних назвах захворювань.

Так, в Вівсяниках селяни біль в печінці або ж просто біль у боку називали «кольками», бронхіальну астму – «ядуха», туберкульоз – «сухоти», хворобу Боткіна – «жовтуха», епідемічні захворювання – «мор». Багато хвороб називали та називають досі за зовнішніми ознаками, наприклад – «жовтяниця», «більмо», «рожа» або ж «волова нога» чи «бешиха».

Способи лікування даних хвороб часто застосовувались та застосовуються і досі дуже різноманітні. Для того, щобвилікувати людину від «сухот» їй давали собаче м'ясо та собачий жир для споживання. Це був найкращий засіб длявилікування від цієї хвороби (так лікують і досі). Для лікування «рожі» найчастіше використовували заговляння, котрі проводили літні люди, що знали молитви. Їх найчастіше називали «бабами-шептухами». Вони вимолювали та вимолюють і досі цю хворобу молитвами із використанням ножа та червоної нитки (таке лікування найефективніше і в теперішній час). «Ядуху» в селі лікувати не вміли, а використовували хибний метод, що найчастіше приводив до смерті. Хворій людині під час приступів радили йти в садок та подихати повітрям (найчастіше коли цвіли дерева). В більшості це зовсім не допомагало і призводило до погіршення самопочуття, а інколи і спричиняло смерть.

Проте, досить часто люди були вимушені їхати у великі міста для того, щоб обстежитись у зв'язку з важкими чи незрозумілими хворобами. В селі відомий випадок, коли люди в 1929 році їздили до Києва для того, щоб пройти обстеження рентгеном і після даного обстеження визначався діагноз хвороби, наприклад «катетор» кишок [9].

На початку 1930-х років в селі в літній період функціонував дитячий табір відпочинку, в котрому самі ж діти допомагали працівникам варити вареники та смажити рибу. Побувавши в даному закладі діти відчували себе краще, втома, що була викликана постійним голодуванням та недоїданням, проходила і навітьвиліковувались деякі хвороби [9].

Не могли та не вміли лікувати людей під час «мору». В довоєнний період відомий один випадок «мору», що розпочався в селі навесні 1934 року. Голод, що панував 1932-1933 років забрав безліч людських життів, навіть не було кому закопувати тіла померлих. Навесні 1934 року непоховані тіла почали розкладатися, і в селі почалась епідемія дизентерії. Проти цієї хвороби не допомагало використання трав, наприклад кривавнику, який застосовувався в народній медицині. Навесні помер Порхну Каленик Сергійович, 1915 року народження, жодні трави та народні методи не змогли його врятувати [1, с.91].

Рациональні та ірраціональні уявлення про природу хвороб спричиняли водночас і відповідні методи їх лікування. Серед найпоширеніших раціональних засобів народної медицини українців, як і інших слов'янських народів, були рослини.

Потреби в медичній допомозі та багатовіковий господарський досвід сприяли виробленню знань про найдоцільніший час збору лікарських рослин.

У селі люди похилого віку, травники та знахарки збирали лікарські трави у відомі свята жнивного циклу, а саме – Маковія (14 серпня) та Спаса (19 серпня). Збиралися в ці дні також і городні та дикорослі рослини, яким приписували, окрім лікувальних, магічні властивості. Найчастіше збирали – мак, соняшник, «волося» кукурудзи, м'ятупахучу та кінську і любисток. Ще й досі, по повір'ях, освячений в церкві букетик цих трав приносить благополуччя та щастя в родину і дім.

Велике значення травники приділяли також порі дня. Трави збирали, в більшості, зранку або ж до обіду, поки не було тіні. Вважалося, що з приходом тіні втрачались всі лікувальні властивості трав. Оброблювали лікарські трави також за певними правилами. Трави сушилися в тепломісці (переважно на горищі хати), проте травники та знахарі, які безпосередньо займалися зберіганням трав, все робили для того, щоб якнайменше потрапляло сонячного світла.

У селі поширеним було використання різноманітних трав. Безпосередньо використовували траву любистку, котрою мили голову, також заварювали ромашку, коли людина страждала на «золотуху» – тобто на голові з'являлися гнійні висипи також при ранах та порізах використовували свіже листя кануперу [10]. При болях в серці варили різні трави, поєднуючи їхні властивості. Дієвим був вар, що складався з наступних компонентів: коріння валеріани, коріння шипшини та стебел меліси, що разом заварювалися та настоювалися.

У кожній родині знали способи використання меду для виготовлення ліків, або ж з викори-

станням цукру. Вирощену чорну редьку різали на шматочки, перемішували медом та ставили в прохолодне місце на два тижні. Використовували юшку редьки з медом від кашлю та при застуді. При чиряках та фурункулах виготовляли спеціальні млинці з висівок та меду, котрі прикладали до чиряків та залишали на ніч. Ще прикладали цибулю, котру пекли в печі і в такому вигляді прикладали до ран.

Також при дитячому кашлі прикладали листок капусти з розтопленим медом до грудей та залишали на ніч. Брала гілячки вишні, яблуні та абрикоси, заварювали в баняку, а для смаку додавали ложку цукру, який перед цим «запальовали». Тобто цукор розтоплювали на вогні і потім вкидали у чай, був не лише лікувальним, а й набував красивого червоного кольору. За допомогою воску виготовляли «свічки», які використовували для знищення сіркових пробок у вухах. «Свічки», виготовляли так: веретено обмотували смужками тканини (тонкого полотна будь якого, тільки не синтетикою), і щед्रो обмащували воском, для того щоб смужки тканини з'єднувались. «Свічка» мала конусоподібну форму з невеличкою дірочкою знизу та великим отвором зверху. «Свічку» використовують вставляючи в вухо людині, котра лежить на боці, та підпалюють зверху. «Свічка» повинна горіти хвилин 15, і після її догорання залишки тканини розмотуються та висипається сірка, що призводила до погіршення слуху [9]. Даний метод дуже дієвий і зараз. Старожили села і досі вміють виготовляти такі специфічні «свічки» та використовують їх.

Селяни, також, широко використовували в самолікуванні і городину (часник, цибулю, хрін, чорну редьку, картоплю, столовий буряк, моркву, капусту), зернові та технічні культури (ячмінь, овес, гречку, коноплі, льон). Так часник, цибуля, хрін та чорна редька використовувались як профілактичні засоби та як лікувальні засоби при легкій застуді. Товчений часник змішували з гасом і цим розчином натирали ноги, плечі та груди дитині, що захворіла. Столовий буряк та моркву вживали в натертому вигляді або ж чавили сік з моркви та буряку, котрим промивали очі (щоб не закидали) та пили для покращення імунітету. Корінцем гарбуза лікувались від зубного болю: корінець варили і відваром полоскали ротову порожнину. Листки капусти широко використовували при головних болях: клали листок капусти на чоло, шию, потилицю та міцно зав'язували хусткою і залишали на ніч, тому що капуста має дубильні властивості, котрі допомагають при болях, поширеним було також вико-

ристовувати сік квашеної капусти. Смажені зернята коноплі та льону, вживали разом з кашами, найчастіше гречаною, для підтримання імунітету та при шлунково-кишкових захворюваннях; олією лікували опіки, як сонячні, так і вогняні.

Відомий рецепт лікування сонячних опіків за допомогою листків «лілії білої». Використовувались саме листки квітів, які щедро заливались соняшnikовою олією. Дана суміш витримувалась певний період часу та ним, при опіках натиралися уражені місця та частини тіла.

Щодо лікування садовими культурами, то найчастіше використовували варення з смородини. Смородину пересипали цукром та залишали в льоху. Також вживали відвари з гілочок вишні (малини було мало), та відвари з сушених букетиків полуниць. При легких захворюваннях пили відвари з липового цвіту у великій кількості. З лікарською метою використовувалися і деякі декоративні рослини, наприклад найпоширеніше застосовували відвари з сушених нагідок (тепер переважає назва «календула»). Їхній відвар допомагав при болях в горлі [9].

Арсенал лікувальних народних засобів тваринного походження, що використовували селяни включав гусячий, собачий, свинячий та козячий жир (інша назва лой або ж лій), молочні вироби та продукти бджільництва (мед, прополіс, віск, бджолине «молочко»), гусяче пір'я. Собачий жир та м'ясо застосовували при «сухотах», козячий лій пили розтопленим та гарячим при простуді, свинячий та гусячий жири вживали в їжу, а також ними натирали груди та спину при захворюванні. Гаряче пряжене молоко (часто з перцем, часником, маслом, медом та лоем) вважалося загально-відомим засобом при простудних захворюваннях. Кисле молоко застосовувалося у вигляді компресів при болях голови та при підвищеному тиску. Свіжу сметану використовували при шкірних захворюваннях, нарівах та корості. На ніч потрібно було зав'язати уражену ділянку шкіри шматочком тканини, що була намочена в кислому молоці. Коров'яче масло використовували для натирання. Воно слугувало основою для виготовлення мазей. Гусяче пір'я застосовували при нежиті: давали нюхати палене пір'я [11].

Селяни села Вівсяники широко застосовували пояси з овечої вовни при радикулітах (вівчарство в селі було широко поширене). Люди, котрі мали пахові грижі майстрували спеціальні пояси, які підтримували грижі за допомогою дерев'яних дощечок, що були заокруглені з середини. Відомі випадки, коли в людей було по дві грижі і вони носили по два пояси [9]. Досить поширеними

були компреси для вигрівання. Компреси робили з парених висівок, з грітої солі та грітого піску. Також використовували варене гаряче яйце. Часто виготовляли компреси з горілки (найчастіше самогонки). Даний рецепт був небезпечний для малих дітей, тому що велика кількість рідини могла обпалити ніжну шкіру. Тому дані компреси робилися обережно. Брався довгий шматок полотна, середина шматка мочилася в горілку (щоб була вогка) та даною тканиною обмотувались груди дитини.

Досить дієвими були компреси при ушкодженнях кінцівок тіла. Для того, щоб зняти опухлість, застосовували компреси з молодих пагонів горіха, які парили і в такому вигляді прикладали до рук чи ніг, опісля зняття даного компресу прикладалися лляні ганчірки, котрі натиралися спеціальною квіткою, з пелюстків якої, при натиранні, утворювався розчин, що дуже подібний до мильного розчину. При опухлостях застосовували також компреси з пареного дрібного сіна та мазь, що робилася з коріння живокосту. Виготовляли дану мазь наступним чином: брали 100-150 грам коріння живокосту і варили, аж поки корінь не ставав м'яким, опісля варений корінь перетирали з 100-150 грамами вершкового масла, і при перетиранні утворювали з даних двох інгредієнтів однорідну масу, котру ставили в холодне місце (наприклад льох). Даною масою, після загустіння, потрібно було натирати хворі місця.

Хоча в традиційній українській медицині чільне місце посідало «домашнє» лікування народними засобами в родинному колі, була в місцевості категорія «лікарів – знахарів», до яких звертались, коли домашні засоби не давали необхідного лікувального ефекту, наприклад при лікуванні розладу шлунку та шкірних захворювань.

«Знахарі», «відуні» (від давньоруського «ведать», що означало «знати») – це люди, які були добре обізнані з різними методами лікування.

Не було винятком і дане село. Слід зазначити, що в переважній більшості селяни були скептично налаштовані на рахунок «знахарів» та «відунів», але часто використовували послуги «травників» і звичайно «бабок – повитух». Найчастіше звертались з такою хворобою як «рожа» та переляк або ж «врок». Люди, що займалися лікуванням, допомагали хворим різними методами. Одні «спалювали рожу», інші «скидали вроки», «викачували» або «виливали» ляк та заговлювали зуби. Всі ці дії виконувались за допомогою різних предметів та з використанням молитов, що просили допомоги або ж у Бога, або ж у Божої Матері.

Відомою була баба Сазониха, котра могла лікувати як людей, так і хворих тварин. Відомі випадки, коли вона вимовляла корову від «пристріту», який міг братися від наговорів або ж був навіяний вітром. Відомо також, що останній священик Пашківський, котрий правив до закриття церкви (до початку 1933 року), володів дуже потужними знаннями з ветеринарії та, інколи, направляв людей до баби Сазонихи [10].

Нерідко «знахарі» рятували дітей від переляку за допомогою молитов та інших способів. Наприклад, для дітей, котрі переставали їсти після великого переляку та занедужували, готували спеціальний відвар. У глиняний горщик клали іржаві цвяхи, заливали водою і ставили на ніч в піч, котру добре розпалювали. Наступного дня дитину починали поїти даним настоем упродовж кількох місяців.

Дієвими були молитви та настанови «знаючих» людей при такому захворюванні, як «ячмінь». Дуже хорошим способом є наступний: при даному захворюванні потрібно взяти зерна з вівса і розкласти на дев'ять купок, в котрих повинно бути по дев'ять зерен. Потім розпалити піч і дивлячись на вогонь, почерзі, кидати купки вівса і при цьому примовляти: «Господи Боже, забери від мене їх» і продовжувати дивитись на вогонь. Цей засіб не раз допомагав людям, що страждали від даного недугу (слід зауважити, що після даної дії хворі повністю позбавлялися «ячменя» та в подальшому житті жодного разу не стикалися з вищезазначеною хворобою).

Використовуючи джерела, що зберігаються в фондах Державного архіву Вінницької області, а саме «Книги регистрации актов о рождении, браке, смерти с. Овсяники» є можливість часткового простеження інтенсивності захворювань місцевих жителів та статистичного аналізу смертності з 1906 по 1921 роки.

Отже, за період з 1906 по 1909 роки найпоширенішими хворобами, від яких страждали та помирали люди, були жар (в 1906 році помер – 21 селянин [3, арк. 45-58], в 1907 році – 13 селян [3, арк. 103-115], в 1909 році – 15 селян [3, арк. 206-221]), від слабості при народженні (в 1906 році померло – 14 дітей, в 1907 році – 18 дітей, в 1908 році – 14 дітей [3, арк. 155-167], в 1909 році – 12 дітей), від коклюша (в 1906 році – 14 селян) та від тифу (в 1909 році – 23 селян). Інші хвороби (наприклад: водянка, розлад шлунка, запалення легень, кашель, порок серця та рак) забирали життя від 1 до 10 селян, за вищевказаний період.

За період з 1910 по 1913 роки ситуація виглядала наступним чином. В 1910 році найпошире-

нішими та найстрашнішими хворобами були: тиф – померло 20 селян, від слабості при народженні – 15 дітей, від жару – 14 селян та від розладу шлунку – 13 селян [4, арк. 123-141], в 1911 році від скарлатини помер 21 селянин, від слабкості при народженні – 15 дітей [4, арк. 184-200], в 1912 році від сильного жару померло 12 селян, від простуди – 11 селян [4, арк. 238-253] та в 1913 році від жару померло 11 селян, від скарлатини – 10 селян [4, арк. 288-303].

Та висвітлюючи останній період (по якому збереглися дані) 1914-1919 роки є змога прослідкувати наступну ситуацію: в 1914 році померло (від скарлатини – 45 селян та від конвульсій 14 селян) [5, арк. 29-50], в 1915 році від старості померло 13 селян [5, арк. 81-94], в 1916 році від старості – 9 селян [5, арк. 121-131], в 1917 році від слабкості при народженні померло 10 дітей [5, арк. 157-167], в 1919 році померло від тифу 16 селян [5, арк. 231-240].

У вищезазначеній статистиці наводяться дані лише по тих хворобах, які забирали життя 10 і більше селян даного населеного пункту, але потрібно наголосити на тому, що побутував ряд багатьох інших хвороб, які забирали в десятки разів більшу кількість селянських життів.

У кінці 1930-х років в селі був споруджений акушерський пункт, котрий, відповідно до своїх можливостей, надавав медичну допомогу. В той час тут працював фельдшер на прізвище Шевчук [10].

У липні 1936 року на засіданні Козятинського РК КП(б)У виносилось питання про спорудження в селі Вівсяники будинку для прийому пологів, який по документах проходив під назвою «хата-родилка». Зазначалося, що до даного періоду будівництво було не закінчено і провина була покладена на голову колгоспу імені Фрунзе Савчука, голову сільської ради Кравчука (йому інкримінували вину по несвоєчасній виплаті заробітної плати акушерці) та завідувачу Райзд-раввідділом Костюківську.

Їм було наказано закінчити будівництво за два дні (тобто під їхнім керівництвом) та забезпечити належне устаткування, а саме: столи, стільці, ковдри, подушки, ліжка, матраци та простирадла, а Костюківській прибути в село, на триденний термін, і контролювати проходження роботи.

У випадку не закінчення своєчасно робіт відповідальним особам загрожували проблеми та «міри партійного впливу» [6, арк. 26].

Але слід зазначити, що лікування за народними рецептами продовжувало практикуватись місцевим населенням.

Після звільнення села Вівсяники від окупації нацистських загарбників (що розпочалась з 22 липня 1941) [2, с. 3] військами радянської армії, яке відбулося 14 січня 1944 року [8, арк. 8], почались відбудовчі роботи. На протязі лютого та березня були складені списки – таблиці в яких вказувалась сума збитків в грошовому еквіваленті.

Такі документи стосувались збитків, що були завдані й медпункту: 4 тисячі 151 рубль [7, арк. 211]. Порівнюючи з купівельною спроможністю селян в той час, сума велика, яка по грошовому розмірові не була найбільшою але й не найменшою серед втрат сусідніх сіл. Для порівняння можна навести такі приклади: в с. Лопатин місцевому медпункту було нанесено збитків на суму 12 тисяч 150 рублів, в с. Михайлині – на 2 тисячі 100 рублів, в с. Великий Степ – на 2 тисячі рублів та в с. Миколаївка – на 4 тисячі 50 рублів [7, арк. 211].

Після війни коштів критично не вистачало, і тому акушерський пункт будучи відновлений [9], працював не на повну потужність і не міг задовольнити всіх потреб місцевого населення.

Загалом, трудівники села постійно відчували недостатній рівень медичного обслуговування, а сільське господарство функціонувало фактично без урахування необхідності задоволення потреб трудівників у здорових умовах праці, побуту і відпочинку, що, безперечно, сприяло б повноцінній діяльності людини.

Мережа медичних закладів на селі залишалася недостатньою для ефективного здійснення лікувальної роботи. Дільничні лікарні і фельдшерсько-акушерські пункти (ФАП) були далеко не у всіх великих населених пунктах, не кажучи про середні та малі села.

Лікарні зводились, як правило, на території центральних садиб економічно сильнішими господарствами. У цілому ж на селі простежувалась тенденція до зменшення кількості лікувальних закладів. На практиці це означало, що лише незначна частина жителів, і то лише великих населених пунктів, мала можливість звернутися до медичного закладу за місцем проживання, а не їхати в районний чи обласний центр [14, с. 200-201].

У селі також є фельдшер, що доглядає за літніми та самотніми людьми. Їй в цьому допомагають працівники територіальної служби та син, що теж пішов по медичній стежці. У післявоєнні роки народні методи лікування поступово втрачали своє значення в повсякденному житті селян. Почали щорічно проводити примусову вакцинацію жителів від інфекційних захворювань, і хоча деякі люди боялись таких нововведень, більшість користувалась можливістю [9].

Медичними послугами інтенсивно почали користуватись при складних чи інфекційних захворюваннях, при народженні дитини та важких формах застуди. Проте, наприклад, лікування вušних пробок та шкірних захворювань і досі (дуже часто) проводиться за допомогою народних методів. Також значною популярністю користуються засоби народної медицини, що підтримують імунітет (чаї, варення та різноманітні настої з використанням спиртних напоїв), а не фармацевтичні засоби, котрі недоступні літнім людям (за браком коштів) та які можуть шкодити імунітету як молодшого покоління, так і старшого.

Залишився ряд захворювань, які в народі називають поробленими чи насланими, і для ліку-

вання «бешихи», «пристріту» та «вроків» досі звертаються до бабок-шептух. Проте останніх з кожним роком стає все менше, а свої знання вони забирають з собою, в зв'язку з не достатньою цікавістю молодого покоління до вивчення та досліджування надбань попередніх поколінь.

Власне українській традиційній медицині синкретичне поєднання раціональних та ірраціональних знань та уявлень зберігається різною мірою і в сьогоденній практиці самолікування сільського населення. Відтак надбання української народної медицини при уважному до них підході могли б помітно збагатити сучасну професійну медичну практику.

Джерела та література

1. Гуменюк І.П. Голодомор 1932-1933 рр. за спогадами очевидців // Науковий вісник Вінницького територіального відділення Малої Академії Наук – Вінниця, 2009. – Вип. 2. – С. 91.

2. Гуменюк І.П. Село Вівсяники Козятинського району в період німецької окупації (спогади очевидців) // Пульсуючі джерела – 2009. – 14 квітня. – С. 3.

3. Державний архів Вінницької області (далі – ДАВіО), ф.Д-904, оп. 2, спр. 246.

4. Там само, спр. 276.

5. Там само, спр. 317.

6. Там само, ф.П-714, оп. 1, спр. 192.

7. Там само, ф.Р-1683, оп. 1, спр. 12.

8. Там само, ф.Р-4422, оп. 1, спр. 30.

9. Запис автора від Гуменюк Надії Сергіївни, 1925 року народження, жительки с. Вівсяники від 22 жовтня 2009 та 6 січня 2010 років.

10. Запис автора від Пастушенко Домки Харитонівни, 1925 року народження, жительки с. Вівсяники від 2 березня та 26 травня 2010 року.

11. Запис автора від Гуменюка Петра Павловича, 1956 року народження, уродженця с. Вівсяники від 2 березня, 20 травня та 31 травня 2010 року.

12. Зі слів реципієнта Порхун Марії Сергіївни, 1912 року народження, жительки с. Вівсяники.

13. Зі слів реципієнта Порхун Антоніни Сергіївни, 1920 року народження, жительки с. Вівсяники.

14. Романюк І. Українське село у 50-ті – першій половині 60-х років XX ст. – Вінниця, 2005. – С. 200-201.

Ігорь Гуменюк

Народная медицина как популярный способ лечения крестьян села Овсяники Казатинского района Винницкой области (в первой половине XX века)

В статье на основании рассказа свидетелей (усной истории), собранных автором, архивных материалов и нескольких апробаций, раскрывается актуальность использования знаний из народной медицины, приводятся примеры лечения разных болезней, которые были распространены в сельской среде (в селе Овсяники Казатинского района Винницкой области) и частично раскрывается история развития стационарного лечения в послевоенный период (с помощью материалов, которые сохраняются в фондах Государственного архива Винницкой области).

Ключевые слова: народные знания, медицина, лечение, диагноз, рецепт, смертность.

Igor Humenyuk

Traditional medicine as a popular way to treat a peasant village community Vivsyaniky Koziatyn region of Vinnytsia region (in the first half of the twentieth century)

The article is based on eyewitness accounts (oral history), collected by the author; archival materials and multiple approvals, highlights the importance of knowledge of traditional medicine are examples of treatment of various diseases that existed among the peasants (especially in rural areas Vivsyaniky Koziatyn region of Vinnytsia region) and partially reveals the story of the introduction of inpatient medical care in the postwar period (using materials that are stored in the collections of the State Archives of the Vinnytsia region).

Key words: the folk knowledge, medicine, diagnostic, recipe, mortality.